

МАЪРУЗАЛАР БЎЙИЧА ТАРҚАТМА МАТЕРИАЛ

“Маъмурий жавобгарлик”

Маъруза мавзуси: *Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, уларнинг вазифалари ва асосий принциплари*

Маърузачи: Р.С.Алтиев

1. МАЪРУЗАНИНГ НАТИЖАЛАРИ:

Маърузанинг асосий мақсади:

Маърузада “Маъмурий жавобгарлик” модулининг 2-мавзусини ёритишга мўлжалланган режадаги “Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари тушунчаси ва турлари. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг вазифалари. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий принциплари: қонунийлик принципи, фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи, демократизм принципи, инсонпарварлик принципи, одиллик принципи, айб учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципи.” ҳақидаги асосий тушунчаларни бериш ва талабаларда мазкур ҳуқуқ институтлари ҳақида тегишли билимларни шакллантиришдан иборат. Маъруза жараёнида мавзуга доир муаммоли масалалар юзасидан савол-жавоблар ўтказилади, амалиёт таҳлил қилинади, муаммоли масалалар бўйича тарқатма материаллардан фойдаланилади.

Маъруза натижасида талаба:

- маъруза юзасидан тегишли тушунча, билим, кўникма ва тажрибага эга бўлиш имкониятига эга бўлади;
- маъруза бўйича тегишли мисоллар ва масалалар устида ишлаш, ўз муносабатини билдириш, тегишли моддий ва процессуал қонун нормаларини қўллай олиш кўникмасига эга бўлади;
- ўз жавобини асослаш, танқидий фикрлаш, оппонентни эшитиш кўникма ва қобилиятини шакллантиришга эришилади;
- тарқатма материалларни ўрганиш, ўз муносабатини билдириш, қонунларни амалётга қўллай олиш тайёрлаш кўникмасига эга бўлади;

2. МАВЗУ БЎЙИЧА ДАРС ОЛИБ БОРИШ МЕТОДИКАСИ:

- ✓ Маърузани ўтиш жараёнида технологик харитада кўрсатилган ахборот-коммуникатив ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланилиши назарда тутилади;
- ✓ Маъруза мавзусининг долзарблиги, ўрганилганлик даражаси, бу соҳада амалга оширилаётган ислохотлар мазмуни ҳақида тушунча берилади;
- ✓ Мавзуга оид миллий ва халқаро норматив ҳужжатлар билан таништирилади ва таҳлил қилинади;
- ✓ Режа асосида слайдлар ёрдамида маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, уларнинг вазифалари, асосий принциплари ва маъмурий жавобгарлик тушунчаси, хусусиятлари тушунтирилади;
- ✓ Мавзуга доир қонун ҳужжатлари ўрганилади ва таҳлил қилинади;
- ✓ Мунозарали (назарий) саволлар ўртага ташланади ва уларга баҳо берилади;
- ✓ Муаммоли масалалар тарқатилади ва уларнинг ечими эшитилади;
- ✓ Зарурият туғилганда, масала ва саволлар уйга топшириқ сифатида берилади;
- ✓ Асосий тушунчалар, савол-жавоблар умумлаштирилиб, маърузага яқун ясалади.

3. ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАР:

- **Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий вазифаси** - инсон ва жамият фаровонлиги йўлида фуқароларнинг ҳуқуқ ва еркинликларини, мулкни, давлат ва жамоат тартибини, табиий муҳитни муҳофаза қилишни, ижтимоий адолат ва қонунийликни таъминлашни, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларнинг ўз вақтида ва объектив кўриб чиқилишини, шунингдек, бундай ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишни, фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Конститутутсияси ва қонунларига риоя этиш руҳида тарбиялашдан иборатдир. Бу вазифаларни амалга ошириш учун, қонун ҳужжатлари, қандай ҳаракат ёки ҳаракатсизлик маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланишини, маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахсга нисбатан қайси орган (мансабдор шахс) томонидан қай тартибда қанақа маъмурий жазо қўлланилиши ва ижро этилишини белгилайди
- **Маъмурий жавобгарлик** – бу маъмурий ҳуқуқ меъёрлари билан тартибга солинган, маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахсга нисбатан ваколатли давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан маъмурий-протсессуал тартибда маъмурий жазони қўллашдир.
- **Мансабдор шахс** - бу мулк шаклидан қатъи назар корхона, муассаса, ташкилотда муайян мансабни эгаллаб турган ҳамда раҳбарлик, ташкилий, фармойиш бериш, текширув-назорат вазифалари ёки моддий бойликлар ҳаракати билан боғлиқ бўлган вазифалар юклатилган шахсдир.
- **Ҳарбий хизматчилар** - Ўзбекистон Республикасининг Қуролли Кучлари сафларида, Ички ишлар вазирлиги ички қўшинларида ва Миллий хавфсизлик хизмати қўшинларида (чэғара қўшинларида) ҳақиқий ҳарбий хизматни ўтаётган шахслардир.
- **Хорижий фуқаро** – бу Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлган, Ўзбекистон Республикаси фуқароси ҳисобланмаган ва хорижий давлат фуқаролиги мавжуд бўлган жисмоний шахсдир.
- **Фуқаролиги бўлмаган шахслар** - “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида”ги қонун нинг 11-моддасига биноан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида яшаб тургани ҳолда Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлмаган ва чет давлат фуқаролигига мансублигини исботлайдиган далиллари бўлмаган шахслардир.

4. МАЪРУЗАНИНГ АСОСИЙ МАСАЛАЛАРИ:

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва унинг принциплари. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган ва 1995 йил 1 апрелдан кучга киритилган Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 1-моддасига биноан маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари:

- 1) ушбу Кодекс;
- 2) Ўзбекистон Республикаси қонунлари;
- 3) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари;
- 4) Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари;
- 5) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари;
- 6) Қорақалпоғистон Республикаси қонунлари;

7) Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесининг ва Вазирлар Кенгашининг қарорлари;

8) халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашларининг, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг қарорларидан иборат.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий вазифаси - инсон ва жамият фаровонлиги йўлида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, мулкни, давлат ва жамоат тартибини, табиий муҳитни муҳофаза қилишни, ижтимоий адолат ва қонунийликни таъминлашни, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларнинг ўз вақтида ва объектив кўриб чиқирилишини, шунингдек, бундай ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишни, фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига риоя этиш руҳида тарбиялашдан иборатдир. Бу вазифаларни амалга ошириш учун, қонун ҳужжатлари, қандай ҳаракат ёки ҳаракатсизлик маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланишини, маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахсга нисбатан қайси орган (мансабдор шахс) томонидан қай тартибда қанақа маъмурий жазо қўлланилиши ва ижро этилишини белгилайди.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий принциплари қуйидагилардан иборатдир:

- а) қонунийлик. принципи.
- б) фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи.
- в) демократизм принципи.
- г) инсонпарварлик принципи.
- д) одиллик принципи.
- е) айб учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципи .

Маъмурий жавобгарликни тартибга солувчи асосий қонун ҳужжати – Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси бўлиб, республика миқёсидаги маъмурий жавобгарлик меъёрларини тартибга солади, яъни:

биринчидан, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг умумий ҳолатлари ва принципларини мустақкамлайди;

иккинчидан, республика миқёсида умуммажбурийлик хусусиятига эга бўлган қоидаларнинг бузилиши учун маъмурий жавобгарликни ўрнатади;

учинчидан, маъмурий ҳуқуқбузарлик ишларини кўриб чиқиш ва маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарорларни ижро этиш жараёнини тартибга солади;

тўртинчидан, маъмурий жазо турларини ва маъмурий-протсессуал мажбурлов чораларини ўрнатади.

Деярли барча маъмурий жавобгарликни белгиловчи ҳуқуқий меъёрлар, Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси доирасида умумлаштирилган.

Ўзбекистон Республикаси маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари:

- 1) моддий ва процессуал ҳуқуқий меъёрлар тизимини ўзида ифода этади;
- 2) фуқароларнинг маъмурий жавобгарлигини назарда тутди;
- 3) маъмурий ва суд тартибида маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун қўлланиладиган маъмурий жавобгарликларни тартибга солади.

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-протсессуал, Фуқаролик ва Фуқаролик-протсессуал кодексларидан фарқли равишда, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс, икки хилдаги ҳуқуқий меъёрларни ўзида ифода этган:

а) жавобгарликнинг умумий ҳолатларини ва принципларини, ҳуқуқбузарлик таркибини, маъмурий жазо чораларини белгилаб берувчи - моддий ҳуқуқий меъёрлар;

б) ҳуқуқбузарлик ишларини кўриб чиқиш ва жазо қўллаш тўғрисидаги қарорларни ижро этиш жараёнини тартибга солувчи – протсессуал-ҳуқуқий меъёрлар.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича иш юритишнинг вазифалари, принциплари ва умумий қоидалари. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 269-моддасига биноан, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишнинг асосий вазифаларига қуйидагилар киради:

- 1) ҳар бир ишнинг ҳолатини ўз вақтида, ҳар томонлама, тўла ва объектив равишда аниқлаб чиқиш;
- 2) бу ишни қонун ҳужжатларига мувофиқ ҳолда ҳал этиш;
- 3) чиқарилган қарорнинг ижросини таъминлаш;
- 4) маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этиш сабаблари ва бунга олиб келган шарт-шароитларни аниқлаш;
- 5) ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш;
- 6) фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига риоя этиш руҳида тарбиялаш;
- 7) қонунийликни мустаҳкамлаш.

Ҳар бир ишнинг ҳолатини ўз вақтида, ҳар томонлама ва тўла аниқлаб чиқиш шуни аниқлаш, ҳуқуқбузарлик ишини тўғри кўриб чиқиш учун, зарур бўлган барча ҳолатларни аниқлаш лозим. Бундай ҳолатларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

- а) маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилганлигини аниқлаш;
- б) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этишда шахснинг айбдорлик даражасини аниқлаш;
- в) маъмурий ҳуқуқбузарликнинг маъмурий жавобгарликни юзага келтиришини аниқлаш;
- г) мулкӣ зарар келтирилганлигини аниқлаш;
- д) маъмурий жавобгарликни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларнинг мавжудлигини аниқлаш;
- е) ҳуқуқбузар тўғрисидаги, шунингдек, иш учун аҳамиятли бўлган бошқа маълумотларни аниқлаш;
- ж) ишни тўхтатишга олиб келадиган ҳолатларнинг мавжудлигини аниқлаш ва бошқалар.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик ишлари бўйича ҳар бир ҳолатни ўз вақтида аниқлаш – маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларида белгиланган муддатларга риоя этишни назарда тутди.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик ишларини юритиш мазмуни нафақат ишнинг ҳолатини ўз вақтида, ҳар томонлама ва тўла аниқлаб олишни, балки унинг объективлигини ҳам талаб қилади. Бу тоифадаги ишларни кўриб чиқишнинг асосий принципларидан бири – бу объективликдир. Ушбу принципдан келиб чиққан ҳолда, маъмурий ҳуқуқбузарлик ишларини кўриб чиқиш ваколатига эга бўлган давлат органлари ва мансабдор шахслар барча ҳолатларни аниқлашлари шарт. Объективлик ишга нисбатан адолатсизлик, тахминларга асосланган ҳолда жавобгарликка тортилаётган шахснинг манфаатини кўзлаб гувоҳлик берадиган ҳолатларни менсимасликни истисно этади. Бундан ташқари, маъмурий ҳуқуқбузарлик ишларини юритишнинг объективлиги – ушбу жараён иштирокчиларига, уларнинг Шикоятлари ва бошқа мурожаатларига нисбатан ҳурмат билан қарашни назарда тутди.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар ишларини қонун ҳужжатларига биноан ҳал этиш – маъмурий фаолиятда қонунийликни таъминлашнинг асосий қоидаларидан бири ҳисобланади. Мазкур қоиданинг моҳияти – Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 15-моддасидан келиб чиқади, яъни маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахс, фақатгина қонун ҳужжатларида кўрсатиб ўтилган асосларда ва тартибда маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик ишлари бўйича чиқарилган қарорларни ижро этиш ҳам – иш юритишнинг асосий вазифаларидан бири бўлиб, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга хизмат қилади. Маъмурий жавобгарликка тортиш бўйича қарорларни ижро

этаганлик ёки тўлиқ ижро этаганлик, ҳуқуқбузарликларга қарши курашишнинг самарасини пасайтиради, қонунийлик принципага путур еткази.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик ишларини юритишда – маъмурий ҳуқуқбузарликларни содир этиш сабабларини ва шарт-шароитларини аниқлаш, унинг огоҳлантириш ва бартараф этиш функцияси ҳисобланади. Маъмурий-юрисдикциявий фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари ва мансабдор шахслар нафақат ҳуқуқбузарлик сабабларини аниқлашлари, балки ушбу сабаб ва шароитларни бартараф этиш чораларини ҳам кўришлари лозим. ЎзР МЖТКнинг 313-моддасига биноан, ишни кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс) маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этиш сабаблари ва уларга олиб келган шарт-шароитларни аниқлаганда, бу сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф қилиш юзасидан чоралар кўриш тўғрисидаги тақдимномани тегишли корхона, муассаса, ташкилот раҳбарига киритади. Раҳбар тақдим келиб тушган кундан бошлаб бир ой ичида уни киритган органга (мансабдор шахсга) кўрилган чоралар ҳақида маълум қилиши шарт.

Ушбу вазифалардан келиб чиққан ҳолда, маъмурий ҳуқуқбузарлик ишларини юритиш – Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишни, фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига риоя этиш руҳида тарбиялашни, шунингдек, қонунийликни мустаҳкамлашни назарда тутади.

ЎзР МЖТКнинг 270-моддасига биноан, қуйидаги ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни бошлаш мумкин эмас, бошланган иш эса тугатилиши лозим:

- 1) маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳодисаси ёки аломати йўқ бўлса;
- 2) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш пайтида шахс ўн олти ёшга тўлмаган бўлса;
- 3) ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизликни содир этган шахс ақли норасо бўлса;
- 4) шахс ҳаракатни зарурий муҳофаа ҳолатида ёки охириги зарурат ҳолатида қилган бўлса;
- 5) амнистия акти чиқиши, агар у маъмурий жазо чорасини қўллашни бекор қилса;
- 6) маъмурий жавобгарликни белгилловчи ҳужжат бекор қилинган бўлса;
- 7) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш пайтига келиб қонунда назарда тутилган муддатлар ўтиб кетган бўлса;
- 8) маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс хусусида шу факт юзасидан маъмурий жазо қўллаш тўғрисида ваколатли орган (мансабдор шахс) қарор чиқарган бўлса ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни тугатиш тўғрисида чиқарилган қарор бекор қилинмаган бўлса, шунингдек, мазкур факт юзасидан жиноят тўғрисидаги иш қўзғатилган бўлса;
- 9) шахс иши юритила бошланган пайтда вафот этган бўлса.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш - барча фуқароларнинг жинси, ижтимоий келиб чиқиши, шахсий ва ижтимоий мавқеи, ирқи, миллати, тили, дини ва еътиқодидан қатъи назар, қонун олдида ва шу ишни кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс) олдида тенглиги асосида кўриб чиқилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш - ўзбек тилида, қорақалпоқ тилида ёки муайян жойдаги кўпчилик аҳоли сўзлашадиган тилда юритилади. Иш юритилаётган тилни билмайдиган иштирокчилар таржимон орқали иш материаллари билан тўлиқ танишиш ва ишни моҳияти бўйича кўриб чиқиш чоғида қатнашиш ҳуқуқи, шунингдек, ўз она тилида сўзлаш ҳуқуқи билан таъминланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш - очик кўрилади. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишнинг тарбиявий ва огоҳлантирувчи ролини ошириш мақсадида, бундай ишлар ҳуқуқбузарнинг иш, ўқиш жойидаги жамоаларида ёки яшаш жойида кўриб чиқилиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш чоғида қонунларнинг ижроси устидан прокурор назорати амалга оширилади. Прокурор назоратни олиб бориш жараёнида:

- а) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида иш қўзғатишга;
- б) иш материаллари билан танишиб чиқишга;
- в) иш юритиш вақтида органлар (мансабдор шахслар)нинг ҳаракатлари қонунийлигини текширишга;
- г) ишни кўриб чиқишда қатнашишга;
- д) ишни кўриб чиқиш вақтида вужудга келган масалалар хусусида илтимосини баён этишга, хулосалар беришга;
- е) маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун тегишли органлар (мансабдор шахслар) таъсир кўрсатиш чораларини тўғри қўллаганлигини текширишга;
- ж) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан қабул қилинган қарорга ёки шикоят юзасидан чиқарилган ҳал қилув қарорига протест келтиришга;
- з) қонунда назарда тутилган бошқа ҳаракатлар қилишга ҳақлидир.

Далиллар. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишга оид далиллар – ҳар қандай фактик маълумотлардан иборат бўлиб, органлар (мансабдор шахслар) шу маълумотларга асосланиб:

биринчидан, маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳолати юз берган ёки бермаганлигини;
иккинчидан, муайян шахснинг уни содир этишда айбдорлигини;
учинчидан, ишни тўғри кўриб чиқиш учун аҳамиятли бўлган бошқа ҳолатларни қонунда белгиланган тартибда аниқлайди.

Бу маълумотлар қуйидаги воситалар билан белгиланади:

- а) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома,
- б) маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг тушунтиришлари;
- в) жабрланувчи, гувоҳларнинг кўрсатмалари;
- г) эксперт хулосаси;
- д) ашёвий далиллар;
- е) ашё ва ҳужжатларни олиб қўйиш тўғрисида тузилган баённома;
- ж) бошқа материаллар.

Орган (мансабдор шахс) далилларга ишнинг ҳамма ҳолатларини ҳар томонлама, тўла ва объектив жамлаб текширишга асосланган ўзининг ички ишончи билан қонунга амал қилган ҳолда баҳо беради.

Қилмишнинг содир этилиши фактига тегишли ҳар бир алоҳида олинган далил ҳамда ҳосил қилинган барча аниқ маълумотларга баҳо берилиши шартдир.

Башарти ишни кўриб чиқиш пайтида орган (мансабдор шахс) ҳуқуқбузарлик ҳолатида жиноят аломатлари бор деган ҳулосага келса, материалларни прокурорга топширади.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 242-моддасига биноан, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни:

- 1) туман (шаҳар) судининг маъмурий ишлар бўйича судяси, хўжалик судлари;
- 2) шаҳарча, қишлоқ ва овул фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари қошидаги маъмурий комиссиялар;
- 3) вояга етмаганлар ишлари билан шуғулланувчи туман (шаҳар) комиссиялари.

Маъмурий комиссиялар ва вояга етмаганлар ишлари билан шуғулланувчи комиссиялар ўз ваколатларига кирадиган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни комиссия таркиби аъзоларининг камида ярми бўлганида кўриб чиқишга ҳамда маъмурий жазоларни ўз ваколатлари доирасида қўллашга ва оддий кўпчилик овоз билан қарор қабул қилишга ҳақлидирлар;

4) ички ишлар (милитсия) органлари (мансабдор шахслари), давлат инспекцияси органлари (мансабдор шахслари) ва ваколат берилган бошқа органлар (мансабдор шахслар) кўриб чиқадилар.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишга ваколати бўлган мансабдор шахслар маъмурий жазо чораларини ўз ваколатлари доирасида ва фақат хизмат бурчини бажариб турган чоғдагина қўлланишлари мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда қатнашувчи шахслар. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда ЎзР МЖТКнинг 294-300-моддаларига биноан маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс, жабрланувчи, қонуний вакиллар, адвокат, гувоҳ, эксперт ва таржимон иштирок этиши мумкин.

Маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосини баён этишга, ишни кўриб чиқиш вақтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилида сўзлашга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга, иш юзасидан чиқарилган қарор устидан Шикоят беришга ҳақлидир.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс иштирокида кўриб чиқилади. Мазкур шахсга ишни кўриб чиқиш жойи ва вақти ҳақида хабар қилинганлиги тўғрисида маълумотлар бўлган ва ундан ишни кўриб чиқишни кечиктириш хусусида ҳеч қандай илтимос тушмаган ҳоллардагина иш унинг иштирокисиз кўриб чиқилиши мумкин.

Башарти содир этган ҳуқуқбузарлиги учун маъмурий қамоққа олиш, ашёларини мусодара қилиш ёки ҳақини тўлаш шarti билан олиб қўйиш чораларини қўлланиш назарда тутилган бўлса, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш вақтида маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг қатнашиши шарт. Мазкур шахс бундай маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқишда қатнашишдан бўйин товлагани тақдирда у маъмурий ишлар бўйича судянинг ажримига биноан ички ишлар (милиция) органи томонидан мажбуран олиб келиниши мумкин. Экспорт қилиниши ман этилган буюмлар ва маҳсулот Ўзбекистон Республикасидан ташқарига олиб чиқиб кэтилиши билан боғлиқ бўлиб, мусодара чораси қўлланилиши мумкин бўлган маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги иш божхона органи томонидан алоҳида ҳолларда, агар маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида бўлса ёки унинг қаердалигини аниқлашнинг иложи бўлмаса, маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг иштирокисиз кўриб чиқилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик йўли билан маънавий, жисмоний ёки мулкый зарар етказилган шахс – жабрланувчи деб топилади.

Жабрланувчи ишга оид ҳамма материаллар билан танишиб чиқишга, кўрсатувлар беришга, далиллар келтиришга, илтимослар қилишга, ишни кўриб чиқиш пайтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилида сўзлашга ва таржимон хизматидан фойдаланишга, иш юзасидан чиқарилган қарор устидан Шикоят беришга ҳақлидир.

Вояга етмаган ёки ўзининг жисмоний нуқсонлари ёхуд руҳий касалликлари сабабли маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар юзасидан ўз ҳуқуқини ўзи амалга оширолмайдиган - маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг ёки жабрланувчининг манфаатларини улар учун мазкур шахсларнинг қонуний вакиллари (оталари, ер ёки хотинлари, вояга этган болалари, фарзандликка олувчилар, васийлар, ҳомийлар) ифодалашга ҳақлидирлар.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқишда шу ҳуқуқбузарликни содир этган шахсни ушлаб туриш пайтидан бошлаб адвокат қатнашиши мумкин.

Адвокат ишга оид материаллар билан танишиб чиқишга, уни таклиф қилган шахснинг топшириғига биноан ва унинг номидан илтимослар қилишга ва иш юзасидан чиқарилган қарор устидан Шикоят беришга ҳақлидир.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш бўйича аниқланиши керак бўлган бирон-бир ҳолатдан воқиф бўлиши мумкин бўлган ҳар қандай шахс шу иш юзасидан гувоҳ сифатида чақирилиши мумкин.

Хулоса бериш учун зарур фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билимларга эга бўлган жисмоний шахс эксперт сифатида тайинланиши мумкин.

Эксперт сифатида давлат суд-экспертиза муассасаси эксперти, бошқа корхона, муассаса, ташкилот ходими ёки бошқа жисмоний шахс иштирок этиши мумкин.

Эксперт маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) томонидан махсус билимларга зарурат туғилган ҳолларда тайинланади.

Белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган шахслар, шунингдек қасддан содир этган жиноятлари учун судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки судланганлиги олиб ташланмаган шахслар эксперт сифатида жалб этилиши мумкин эмас.

Эксперт:

- маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишнинг экспертиза предметига оид материаллари билан танишиш, улардан зарур маълумотларни ёзиб олиш ёки кўчирма нусхалар олиш;

- экспертизани ўтказиш учун зарур бўлган қўшимча материаллар ва текшириш объектлари тақдим этилиши ҳақида илтимосномалар бериш;

- маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) рухсати билан ишни кўриб чиқишда ҳозир бўлиш, жавобгарликка тортилаётган шахсга, жабрланувчига, гувоҳларга экспертиза предметига оид саволлар бериш;

- ашёвий далиллар ва ҳужжатларни кўздан кечириш;

- ўз хулосасида нафақат ўзининг олдида қўйилган саволлар бўйича, балки экспертиза предметига оид ва иш учун аҳамиятга молик бошқа масалалар бўйича ҳам фикрларини баён этиш;

- унинг хулосаси ёки кўрсатувлари маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юритишда иштирок етувчи шахслар томонидан нотўғри талқин қилинганлиги хусусида маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш баённомасига киритилиши лозим бўлган баёнотлар бериш;

- агар у маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юритилаётган тилни билмаса ёки етарлича билмаса, ўз она тилида хулоса тақдим этиш ва кўрсатувлар бериш ҳамда бундай ҳолда таржимон хизматидан фойдаланиш;

- агар маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган органнинг (мансабдор шахсининг) қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) экспертнинг ҳуқуқ ва эркинликларини бузаётган бўлса, бу қарорлар, ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) устидан шикоят қилиш ҳуқуқига эгадир.

Эксперт:

- ўзига тақдим этилган текшириш объектларини ҳар томонлама ва тўлиқ текширишдан ўтказиши, ўз олдида қўйилган саволлар юзасидан асосли ва ҳолисона ёзма хулоса бериши;

- маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган органнинг (мансабдор шахсининг) чақирувига биноан ҳозир бўлиши;

- ўзи ўтказган экспертиза хусусида кўрсатувлар бериши ва ўзи берган хулосани тушунтириш учун қўшимча саволларга жавоб бериши;

- экспертизани ўтказиши муносабати билан ўзига маълум бўлиб қолган маълумотларни ошкор қилмаслиги;

- тақдим этилган текшириш объектлари ва иш материалларининг сақланишини таъминлаши;

- маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш кўриб чиқилаётганда тартибга риоя қилиши шарт.

Эксперт ёки экспертлар комиссияси эксперт текширувларини ўтказиб бўлганидан кейин тегишинча эксперт ёхуд экспертлар комиссияси таркибига кирувчи ҳар бир эксперт имзоси билан тасдиқланадиган хулоса тузади.

Хулосада:

- экспертиза ўтказилган сана ва жой;
- экспертизани ўтказиш асоси; экспертизани тайинлаган орган (мансабдор шахс) тўғрисида маълумотлар;
- эксперт (фамилияси, исми, отасининг исми, маълумоти, ихтисослиги, иш стажы, илмий даражаси, илмий унвони, эгаллаб турган лавозими) ва экспертизани ўтказиш топширилган ташкилот ҳақида маълумотлар;
- экспертнинг била туриб нотўғри хулоса берганлиги, хулоса беришни рад этганлиги ёки бу ишдан бўйин товлаганлиги учун жиноий жавобгарлик тўғрисида огоҳлантирилганлиги;
- экспертнинг олдида қўйилган саволлар;
- экспертга тақдим этилган текшириш объектлари ва иш материаллари;
- экспертиза ўтказилаётганда ҳозир бўлган шахслар ҳақида маълумотлар;
- қўлланилган усуллар кўрсатилган ҳолда эксперт текширувларининг мазмуни ва натижалари, шунингдек бу эксперт текширувлари, агар экспертлар комиссияси ишлаган бўлса, ким томонидан ўтказилганлиги;
- эксперт текшируви натижаларининг баҳоланиши, қўйилган саволларга берилган асосли жавоблар;
- иш учун аҳамиятга молик бўлган ва экспертнинг ташаббусига кўра аниқланган ҳолатлар кўрсатилиши лозим.

Хулосада ҳуқуқбузарлик сабаблари ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар, шунингдек уларни бартараф этишга доир ташкилий-техникавий тавсиялар кўрсатилган бўлиши мумкин.

Хулосани ва унинг натижаларини тасвирловчи материаллар ушбу хулосага илова қилинади ҳамда унинг таркибий қисми бўлиб хизмат қилади. Эксперт текширувининг олиб борилиши, шарт-шароитлари ва натижаларини ҳужжатлаштирадиган материаллар давлат суд-экспертиза муассасасида ёки бошқа корхона, муассаса, ташкилотда қонун ҳужжатларида белгиланган муддатларда сақланади. Улар экспертизани тайинлаган органнинг (мансабдор шахснинг) талабига биноан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишга қўшиб қўйиш учун тақдим этилади.

Агар тақдим этилган текшириш объектларининг, материалларнинг ёки экспертнинг махсус билимлари етарли эмаслиги эксперт текшируви давомида маълум бўлиб қолса, хулоса айрим қўйилган саволларга жавоб беришни рад этиш асосини ўз ичига олган бўлиши лозим.

Эксперт текшируви тугаганидан сўнг хулоса, текшириш объектлари ва иш материаллари экспертизани тайинлаган органга (мансабдор шахсга) юборилади.

Хулоса маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) учун мажбурий эмас, бироқ унинг хулосага қўшилмаслиги асослантирилган бўлиши керак.

Таржимон маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) томонидан тайинланади.

Таржимон мазкур органнинг (мансабдор шахснинг) чақириғига биноан келиши, ўзига топширилган таржимани тўла-тўқис ҳамда аниқ бажариши шарт.

Жабрланувчилар, гувоҳлар, экспертлар ва таржимонлар маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) ҳузурига келишлари муносабати билан уларнинг қилган харажатлари белгиланган тартибда қопланади.

Жабрланувчилар, гувоҳлар, экспертлар ва таржимонлар сифатида чақирилган шахсларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) ҳузурига келишлари муносабати билан улар ишда бўлмаган вақтда ўз иш жойидаги маоши белгиланган тартибда сақланади.

Маъмурий жавобгарлик тушунчаси. Маъмурий жавобгарлик – юридик жавобгарликнинг алоҳида тури ҳисобланади. Бир вақтнинг ўзида, маъмурий жавобгарлик маъмурий-ҳуқуқий мажбурловнинг кўриниши бўлиб, унинг барча хусусиятларига эгадир.

Маъмурий жавобгарликка юридик жавобгарликнинг барча хусусиятлари ҳам ҳосилдир. У ҳуқуқий меъёрлар асосида ўрнатилади, шахс томонидан содир этилган ҳуқуқбузарлик учун қўлланилади ва ваколатли давлат органлари (мансабдор шахслар) томонидан ўрнатилган протсессуал тартибда ҳуқуқий меъёрларда назарда тутилган санксияларни қўллашда ифодаланади.

Маъмурий жавобгарлик масаласи кўпгина ҳуқуқшунос олимлар томонидан тадқиқ қилинган бўлиб, уларнинг аксарияти бу масалага деярли бир хилда ёндошган: маъмурий жавобгарлик – бу маъмурий ҳуқуқ меъёрлари билан тартибга солинган, маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахсга нисбатан ваколатли давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан маъмурий-протсессуал тартибда маъмурий жазони қўллашдир.

Маъмурий жавобгарлик ўзига хос хусусиятлари қуйидагилар:

биринчидан, маъмурий жавобгарлик қонунлар билан ҳам, қонуности ҳужжатлари билан ҳам ўрнатилади, яъни у ўзининг меъёрий-ҳуқуқий асосига эгадир. Жиноий жавобгарлик – фақат қонунлар билан, интизомий жавобгарлик – қонун ва қонуности ҳужжатлари билан, моддий жавобгарлик – меҳнат ва фуқаролик қонунчилиги билан белгиланади;

иккинчидан, маъмурий жавобгарликнинг асоси бўлиб – маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланади (қонун бузилиши ва ножўя хатти-ҳаракат кўринишида). Жиноий жавобгарликда – жиноят, интизомий жавобгарликда – интизомий ножўя хатти-ҳаракат, моддий жавобгарликда – моддий зарар етказиш ҳисобланади;

учинчидан, маъмурий жавобгарлик субъекти сифатида фуқаролар, мансабдор шахслар ва юридик шахслар намоён бўлади. Жиноий жавобгарликда – фуқаролар ва мансабдор шахслар, интизомий жавобгарликда – ходим (жамоа субъектларининг интизомий жавобгарлиги юридик адабиётларда мунозарали бўлиб келмоқда), моддий жавобгарликда - ходим (меҳнат қонунчилиги бўйича), юридик ва жисмоний шахслар (фуқаролик қонунчилиги бўйича) субъект бўлиши мумкин;

тўртинчидан, маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун – маъмурий жазо чоралари қўлланилади. Жиноят учун – жиноий жазо, интизомий ножўя хатти-ҳаракат учун – интизомий жазо, моддий зарар етказиш учун – мулкӣ жазо қўлланилади;

бешинчидан, маъмурий жавобгарлик қонун ҳужжатларига биноан кенг доирадаги давлат органлари (мансабдор шахслар) томонидан қўлланилади. Жиноий жавобгарлик – суд органлари томонидан, интизомий жавобгарлик - юқори турувчи давлат органи (мансабдор шахс) томонидан, моддий жавобгарлик – суд органлари томонидан қўлланилади;

олтинчидан, маъмурий жавобгарлик судланганлик ҳолатини ёки ишдан бўшатишни юзага келтирмайди, жиноий жавобгарликда - судланганлик юзага келади, интизомийда – ишдан бўшатиш мумкин;

еттинчидан, маъмурий жавобгарликни қўллаш учун, бўйсинувнинг бўлиши шарт эмас, интизомий жавобгарликни қўллашда эса бўйсинув мавжуд бўлади

Маъмурий жавобгарлик ҳуқуқбузарнинг онги ва иродасига (хулқ атвори)га) таъсир этиш даражасига қараб қуйидагиларга бўлиниши мумкин:

- 1) жисмоний таъсир этишни назарда тутувчи маъмурий жавобгарлик;
- 2) моддий таъсир этишни назарда тутувчи маъмурий жавобгарлик;
- 3) руҳий таъсир этишни назарда тутувчи маъмурий жавобгарлик.

Маъмурий жавобгарликни қўлловчи органлар ваколат доирасидан келиб чиққан ҳолда, уларни қуйидагиларга бўлиш мумкин:

- 1) суд органлари томонидан қўлланиладиган маъмурий жавобгарлик;
- 2) давлат бошқаруви органлари (ёки ваколат берилган органлар) томонидан қўлланиладиган маъмурий жавобгарлик.

Маъмурий жавобгарликни юзага келтирувчи асосларга кўра, унинг қуйидаги турларини кўрсатиш мумкин:

- 1) маъмурий ҳуқуқбузарлик учун қўлланиладиган маъмурий жавобгарлик;
- 2) кам аҳамиятли қилмишлар учун қўлланиладиган маъмурий жавобгарлик.

Маъмурий жавобгарликнинг бундай турларга бўлиниши шартли ҳисобланади. Баъзи ҳуқуқшунос олимлар, маъмурий жавобгарлик турлари сифатида жазо чораларини, баъзи бирлари, жавобгарлик турларини турли асосларга қараб бўлинишини (юқорида кўриб чиққанemizдек), учинчилари эса, маъмурий жавобгарлик турларига умуман тўхталиб ўтмаган.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига асосланиб, маъмурий жавобгарликнинг ҳуқуқбузарлик субъектларига кўра, қуйидаги турларини кўрсатиб ўтишимиз мумкин:

- 1) вояга етмаганларнинг маъмурий жавобгарлиги;
- 2) мансабдор шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги;
- 3) хизматчилар ва интизом уставлари татбиқ этиладиган бошқа шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги;
- 4) хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги.

5. СЕМИНАР САВОЛЛАРИ:

- Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари тушунчаси ва турлари ҳақида гапиринг.
- Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг вазифалари ҳақида гапиринг.
- Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий принципларини соҳиятини очиб беринг.
- Қонунийлик принципи моҳиятини очиб беринг.
- Фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи моҳиятини очиб беринг.
- Демократизм принципи моҳиятини очиб беринг.
- Инсонпарварлик принципи моҳиятини очиб беринг.
- Одиллик принципи моҳиятини очиб беринг.
- Айб учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципининг моҳиятини очиб беринг.
-
- Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари тушунчаси ва турлари.
- Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг вазифалари.
- Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий принциплари: қонунийлик принципи, фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи, демократизм принципи, инсонпарварлик принципи, одиллик принципи, айб учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципи хусусиятлари ҳақида гапиринг.
- Маъмурий жавобгарлик тушунчаси ва унинг ўзига хос хусусиятлари.
- Маъмурий жавобгарликнинг юридик жавобгарликда тутган ўрни ва маъмурий жавобгарликнинг жиноий жавобгарликдан фарқи.
- Маъмурий жавобгарликнинг турлари: вояга етмаганларнинг маъмурий жавобгарлиги; мансабдор шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги; хизматчилар ва интизом уставлари татбиқ этиладиган бошқа шахсларнинг маъмурий

жавобгарлиги; хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги

6. МУСТАҚИЛ ТАЙЁРЛАНИШ УЧУН САВОЛЛАР:

1. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларига нималар киради?
2. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий принципларини кўрсатиб беринг?
3. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари соҳасида Ўзбекистон Республикаси ваколатлари нималардан иборат?
4. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари соҳасида Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашлари, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг ваколатлари нималардан иборат?
5. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси мазмуни ва унинг вазифалари.
6. Маъмурий жавобгарлик тушунчасини беринг?
7. Маъмурий жавобгарликнинг ўзига хос хусусиятлари нималардан иборат?
8. Маъмурий жавобгарликнинг қандай турларини биласиз?
9. Ўзбекистон Республикасида вояга етмаганларнинг маъмурий жавобгарлиги қандай тартибга солинган?
10. Вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссияларнинг асосий вазифалари нималардан иборат?
11. Вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссиялар томонидан қандай таъсир чоралари қўлланилиши мумкин?
12. Мансабдор шахсларнинг маъмурий жавобгарлигининг ўзига хос хусусиятлари нималардан иборат?
13. Ҳарбий хизматчилар ва интизом уставлари татбиқ этиладиган бошқа шахсларнинг маъмурий жавобгарлигининг ўзига хос хусусиятлари нималардан иборат?
14. Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг маъмурий жавобгарлигининг ўзига хос хусусиятлари нималардан иборат?
15. Юридик шахсларнинг маъмурий жавобгарлигининг ўзига хос хусусиятлари нималардан иборат?

7. МУСТАҚИЛ ЎҚИШ УЧУН АДАБИЁТЛАР:

- 1) Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 08.12.1992 й. қабул қилинган.
- 2) Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. Ўзбекистон Республикаси 22.09.1994 й. 2015-ХИИ-сон Қонуни билан тасдиқланган.
- 3) Қурилиш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар учун юридик шахсларнинг жавобгарлиги тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 15 декабр Қонуни // ЎзР ОМА, 2001, №1-2, 21-м.
- 4) “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг 29.09.2010 й. ЎРҚ-263-сон Қонуни билан қабул қилинган // ЎзР ОМПА, 2010 й.
- 5) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссиялар фаолиятини такомиллаштириш ҳақида”ги 2000 йил 21 сентябр Қарори // ЎзР ҚХТ, 2000, № 6, 99-модда.
- 6) Хамедов И. Административное право. Учебник.- Т.:УМЭД, 2004. – 234 с

- 7) Эркин Хожиев, Тўлқин Хожиев. Маъмурий ҳуқуқ: Бакалавриятнинг 5380100 - Юриспруденсия йўналиши талабалари учун дарслик / Масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф. М.Х.Рустамбаев.– Т.: 2006.– 800 б.
- 8) Маъмурий ҳуқуқ: Дарслик / Х.Т. Одилқориев, И.Исмаилов, Н.Т. Исмаилов ва бошқ.; проф. Х.Т. Одилқориев ва Б.Е.Қосимовнинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2010. – 640 б.
- 9) Эркин Хожиев, Тўлқин Хожиев. Маъмурий ҳуқуқ. Дарслик. – Т.: “Фан ва технология”, 2008. – 608 б.